

Югозападен университет „Неофит Рилски“

ДОКЛАД

Софийската църква
„Св.София“.
Архитектурно-исторически проблеми

Изготвил – Ива Иванова
Специалност – Културология II курс

Софийската църква "Св.София" е втората най-стара църква в града след "Св.Георги", с дълга и интересна история. Построена е върху основите на няколко по-стари църкви от времето на римския град Сердика.

Църквата "Св.София" има твърде голямо общонаучно значение като един от най-важните стари архитектурни паметници на Балканския полуостров. Тя се различава рязко от всички други църкви у нас. Няма византийски характер, а е оригинална постройка, чийто особености не могат да се обяснят въз основа само на местните паметници. Въобще, "Св.София" е постройка, в която се кръстосват различни влияния, която представя нещо преходно, и тъкмо в това се състои нейното голямо архитектурно-историческо значение.

По своята форма църквата "Св.София" представлява засводена трикорабна базилика с купол и едно преддверие. Отстрани на абсидата тя няма второстепенни отделения или две по-малки абсиди, както е обикновено при византийските църкви. Две малки отделения обаче се намират отстрани на преддверието.

Днес "Св.София" е сравнително още добре запазена руина, която е в състояние да даде пълна представа за първоначалния изглед на църквата. Имайки предвид архитектурните особености на църквата, строителния материал, характеристиките на вътрешните и външните стени, могат да се установят главните строителни периоди, които са наложили своя отпечатък на постройката.

Първият строителен период отговаря на първоначалната постройка на църквата.

Вторият строителен период се характеризира с това, че някои от прозорците са били умалени на височина, а други са били съвсем запушени, без да се променя тяхната първоначална форма. Като строителен материал са употребени големи тухли, които почти не се различават от старите. Този период е предшествовал турското владичество, тъй като в тези поправки не се срещат никакви турски елементи.

Третият строителен период е вече турски. Той се отличава с извънредно солиден и правилен градеж от камъни, поставени между четири тухли, или пък само от тухли. Прозорците били умалени още повече, като са били снабдени с красиво изработени заострени сводове.

Четвъртият период е също турски и се отличава с голяма немарливост в градежа, който навсякъде е неравномерен, слаб и набързо извършен.

Като пети строителен период може да се означаи времето след Освобождението. Към този период спада устройството на модерната църквица в десния страничен кораб, както и направата на целия сегашен покрив на църквата.

За да се възстанови църквата "Св.София" в първоначалния ѝ вид е необходимо първо да се отстранят всички онези части, които произхождат от по-късно време, както и да се реконструират съборените съвсем части на църквата, а именно абсидата и двете отделения отстрани на преддверието.

Благодарение на съборените сега странични отделения, първоначалната фасада е имала много по-завършен вид и много по-строга архитектурна форма. Тя се издигала от краищата към средата като пирамида, подчинена на общите контури, които описвали почти един триъгълник. На същата идея, която се изразява в стремеж към една

кулминационна точка, е подчинено и разпределянето на прозорците - липсващи в краищата, те се увеличават и развиват към средата и върха на фасадата. Прозорците съставляват единствените декоративни елементи и на другите стени на църквата.

Във вътрешността на църквата също липсват сложни профили и отделни декоративни елементи. Постройката е трябвало да въздейства чрез хармония на линиите и разпределяне на пространството. Ето защо всичко е сведено до най-простите форми и плоскости.

Направените разкопки във вътрешността на църквата "Св.София" са довели до откриването на два мозаечни пода, лежащи един върху друг. И двата са по-стари от самата църква, тъй като се намират на значителна дълбочина под нейния под. От това става ясно, че преди да се съгради "Св.София", на същото място са били издигани една след друга най-малко две сгради, съответстващи на две различни епохи.

Горната мозайка се намира на дълбочина около 0,6м под първоначалния под. Тя заема 144кв.м площ, но големи части от нея са напълно разрушени.

Относно предназначението на сградата с горната мозайка може с голяма вероятност да се приеме, че тя е служила за църква. За вътрешната украса на тази църква представя дават някои мраморни фрагменти, открити при разкопките. Единият от тях е фрагмент от ранно-византийски коринтски капител със силно заострени и поддълбани акантови листа. Вторият фрагмент произхожда от орнаментиран четвъртит стълб. Открито е и едно малко парче от мраморна колона. Всички тези фрагменти, открити в насипа под стария под на "Св.София" нямат нищо общо с нея. Те принадлежат на църквата с горния мозаечен под, която, ако се съди по тези фрагменти, трябва да е имала три кораба, разделени с два реда колони.

Самия мозаечен под е направен по същия начин, както стария под на "Св.София" - един пласт от речни камъни без хоросан, а върху него следва друг пласт от хоросан със счукани керемиди или тухли. В мозайката се срещат следните цветове - бял, червен, школадов, зелен, жълт и синкаво-син. Всички камъчета са от местен произход.

Някои характерни мотиви в мозайката (плетеница, амазонски щит, бръшлянов лист и т.н.) се срещат често в късноримската орнаментика. Особено впечатление прави двойната брадва, характерна за микенското изкуство. Най-общо, орнаментиката на мозайката почива изцяло на антични традиции.

Долният мозаечен под е открит на дълбочина около 40см под горния. С изключение на малки повреди той е запазен цял, благодарение на коет оможе да се възстанови и планът на сградата, към която е принадлежал. Полукръглата абсида показва, че става въпрос за църква, но с много скромни размери: 4,65м широчина и 10,10м дължина, заедно с абсидата. Тази църква е била цимитериална. Това се вижда от разположението ѝ в центъра на старохристиянския некропол при "Св.София".

Мозаечния под на тази църква е направен по същия начин, както и лежащия върху него по-късен под. Самата мозайка обаче се различава значително от горната, както по орнаментиката си, така и по изработка. Камъчетата имат същите цветове, но са значително по-малко - около 1кв.см.

В долната част се отделят ясно три части, различни не само по орнаментика, но и по време. Западната част, обградена със зелена плетеница, изглежда най-стара. Тук, наред с геометричните фигури, е застъпена и растителна орнаментика, която е силно стилизирана. Изобразени са две птици, които, кацнали на клончета, кълват плодове.

Втората част, обградена от двете страни със синя плетеница, се отличава с по-голяма геометричност на орнаментите.

Третата част на мозайката е тази, която се е намирала в абсидата. По орнаментика тя се доближава до първата част, но и тук цялото пространство е изпълнено с една обща композиция. Между двете дървета, приличащи на кипариси, около които се увиват пълзящи растения, се намира голяма ваза с цвете, на което са кацнали две птици. Вазата има форма на полукълбо, поставено върху три крака. Отстрани се намират други две по-малки цилиндрични вази с цветя, на които също са кацнали птици. Цялата композиция е обградена с плетеница, в която преобладава кафяв цвят, в противоположност на синия и зеления цвят при другите две плетеници.

По отношение на датировката на двете мозайки, имайки предвид тяхната техника и орнаментика, може да се стигне до извода, че по-старата мозайка датира приблизително във времето на Константин Велики (нач.на IVвек), а горната - в края на същото столетие. Това мнение се потвърждава от монетите, открити в насипа между двете мозайки. Малката църква с долния мозаечен под може да се счита за първата християнска църква, която е била издигната в София.

Датата на горната мозайка може да се определи с голяма точност, благодарение на монетите. Най-късните монети, намерени в насипа между двете мозайки, са тези от император Аркадий (395-408). Следователно, горната мозайка е направена ако не още в царуването на този император, то поне в началото на Vвек.

Мозайките от "Св.София" не съдържат нито надписи, нито никакви старохристиянски емблеми, но това не означава, че мозаечните подове не са били направени специално за тези църкви. Дърветата и растенията, вазите с цветята, накачалите по тях птици, всичко това олицетворява според старохристиянската символика рая с душите на праведните.

По въпроса за датата на църквата "Св.София" винаги са се изказвали твърде различни мнения, като тя се датира от IV-V век до XI-XII век.

Лесно би било да се докаже, че "Св.София" не би могла да датира от толкова късно време, от XI или отXII век. "Св.София" може да е била съградена само след разрушаването на втората църква с горния мозаечен под, т.е. не по-рано от втората половина на IV век. Освен това, колкото и да са различни мненията за датата на "Св.Софи", никога не е имало съмнение, че тя не е била строена в българско време. Следователно тя е била съградена по време на византийско владичество вСофия, било преди превземането на града от хан Крум в 809г., било след падането на Първото българско царство от 1018-1186г. Вторият период обаче трябва да се изключи. Намерените гробове доказват, че църквата е съществувала най-късно в X век. Това означава, че тя е била съградена преди 809г.

Друг фактор, който може с много голяма точност да конкретизира датата на "Св.София" е строителният материал. Както кухлите, така и хоросанът на църквата имат пълно сходство с тези материали от други постройки у нас, които с голяма вероятност се приписват на Юстиниановата епоха.

Днес базиликата "Св.София" е една от най-значимите архитектурни ценности от ранното християнство в Югоизточна Европа със световно значение.